

Šída, Petr

Exkurz: mladší pravěk

In: Šída, Petr. *Využívání kamenné suroviny v mladší a pozdní době kamenné : dílenské areály v oblasti horního Pojizeří*. Klápště, Jan (editor); Měřínský, Zdeněk (editor). Praha: Univerzita Karlova, Filozofická fakulta, Ústav pro pravěk a ranou dobu dějinnou, 2007, pp. 138-141

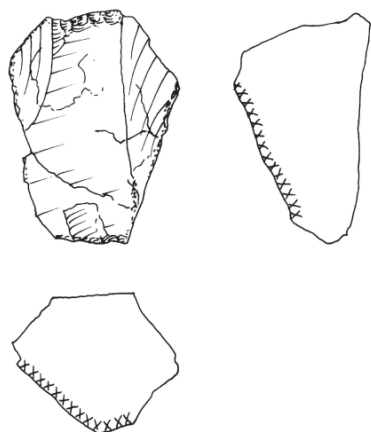
ISBN 9788073082079

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/127427>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

XIX. EXKURZ: MLADŠÍ PRAVĚK

Protože při zpracování všech souborů jsem nutně narazil i na industrii mladších období, ukážeme si na závěr několik ukázek.

XIX.1. Turnov – Maškovy zahrady

XIX.1.1. Mladší pravěk

Do této skupiny spadají především intruze v mladších objektech, které jsou neolitického stáří a druhotně se dostaly do mladších situací (*el. příloha 5*). Pouze malá část industrie může pocházet z mladšího období pravěku, a v podstatě ji nejsme schopni odlišit (snad jen kromě ojedinělých brousek patřících kultuře lužické). Intruze se objevují jak v ploše E (15 objektů, 36,6 % objektů s intruzemi), tak i v ploše B (6 objektů, 14,6 %), C (19 objektů, 46,3 %) a D (1 objekt, 2,4 %). Relativně vysoká míra intruzí v ploše C je daná nejspíše sklonem svahu. Počet intruzí v jednom objektu nikdy nepřekračuje 3 kusy industrie. Svým množstvím je tak tato skupina relativně málo významná.

V prostředí na sever od pohraničních hor je štiřpaná industrie na sídlištích v mladší a pozdní době bronzové poměrně častá (*např. Walus – Manasterski 1999*). Industrie je typologicky nevýrazná, převažují jednoduché retušované nástroje na ústěpech (výrazně odlišné od situace v neolitu u nás). V případě Maškových zahrad nejsme principiálně schopni odlišit intruze starší industrie do mlado či pozdně bronzových objektů od soudobé industrie. Převaha čepelí spíše ukazuje na intruze neolitické industrie, avšak vzhledem k tomu, že neznáme soudobé industrie z Čech, nemůžeme vyloučit ani vznik čepelové industrie v mladobronzovém prostředí.

Surovinová skladba

Surovinové složení kolekce z objektů mladšího pra-

věku vidíme na *tabulce 19.1*. Převládající surovinou je opět silicit (41 kusů, 67,2 %). Celkem 6 kusů má morénový původ (14,6 % silicitu, 9,8 % kolekce). Druhou nejčastěji zastoupenou surovinou jsou amfibolové horniny (7 kusů, 11,5 %), po nich následuje chalcedon (3 kusy, 4,9 %). Jaspis je doložen 2 kusy (3,3 %). Ostatní suroviny jsou doloženy vždy již pouze jedním kusem (1,6 %). Jedná se o achát, křemenec typu Bečov, křišťál, křišťál-ametyst, opáljaspis, rhombový porfyr, neurčený silicit a zelenou břidlici. Zajímavý je zvýšený podíl surovin pocházejících z Kozákova (achát, chalcedon, jaspis, křišťál, křišťál-ametyst, opáljaspis). Celkem se jedná o 9 kusů, tedy o 14,8 % kolekce. Vyšší podíl surovin z Kozákova vykazovala pouze industrie středního paleolitu. Můžeme se domnívat, že se v tomto trendu odráží omezené použití těchto surovin právě v období mladšího pravěku (hlavně kultura lužická). Víc bohužel za současného stavu poznání nejsme schopni zjistit.

surovina	fragment	hlíza	valoun	celkem	%
achát		1		1	1,6
amfibolový rohovec	4		3	7	11,5
chalcedon	2	1		3	4,9
jaspis	2			2	3,3
křemenec typu Bečov (cukrový)	1			1	1,6
křišťál	1			1	1,6
křišťál-ametyst	1			1	1,6
morénový silicit	1	5		6	9,8
opáljaspis	1			1	1,6
silicit	26	9		35	57,4
porfyr (rhombový?)			1	1	1,6
neurčený silicit	1			1	1,6
zelená břidlice			1	1	1,6
celkem	40	16	5	61	100
%	65,6	26,2	8,2	100	

Tab. 19.1. Turnov – Maškovy zahrady. Surovinová skladba kolekce z objektů mladšího pravěku.

Tab. 19.1. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of raw materials in assemblage from features of upper prehistoric times.

Kvantitativní a kvalitativní analýza

Typologickou skladbu souboru podává *tabulka 19.2*. Skladba kolekce se nijak nevymyká ostatním souborům ze sídliště. Zajímavý je hlavně malý model sekeromlatu (délka 2,5 cm), který nejsme bohužel schopni datovat.

Nejčastěji zastoupeným typem je čepel (18 kusů, 29,5 %). Jedna z čepelí je upravená (5,5 % čepelí, 1,6 % kolekce). Dále následují úštěpy (12 kusů, 19,7 %) a amorfní zlomky (11 kusů, 18 %). Třemi kusy (4,9 %) jsou zastoupena jádra a škrabadla. Vruby a vývrvky nalezneme v kolekci celkem dvakrát (3,3 %). Ostatní industrie je zastoupena již pouze jedním kusem (1,6 %). Jedná se o broušený nástroj, dvojité škrabadlo-rydlo, klínek, manuport, otloukač, rydlo, sekáč, sekeru, sekeromlat a trapéz.

Prostorová analýza rozptylu artefaktů

Objekty s industrií této skupiny se rozptylují po celé ploše E, nejvíce v místech osídlení kulturou lužickou. Vzhledem k tomu, že je považujeme převážně za intruze (o tom svědčí jejich malý počet v objektech

a typologická shoda s neolitickým souborem), nebudeme se jimi zabývat blíže.

XIX.1.2. Ostatní

Tato skupiny zahrnuje buď artefakty z nedatovaných objektů nebo z objektů středověkých, popřípadě artefakty novověké až recentní. Do novověku jsem zařadil jedno silicitové křesadlo z pušky. Do recentu patří několik fragmentů vzniklých při výzkumu.

Surovinovou skladbu můžeme vidět na *tabulce 19.3*. Nejčastěji zastoupeným typem suroviny je opět silicit (49 kusů, 59 %). Celkem 8 artefaktů prokazatelně pochází z morény (16,3 % silicitu, 9,6 % souboru). Druhým nejčastěji zastoupeným typem suroviny je jaspis (11 kusů, 13,3 %). Následují suroviny zastoupené dvěma kusy artefaktů (2,4 %). Jedná se o achát, křemen, křemenec typu Skršín, křemenec typu Tušimice, křišťál a zelenou břidlici. Ostatní suroviny jsou doloženy již jen jedním artefaktem (1,2 %). Jedná se o amfibolový rohovec, čedič, chalcedon, karneol, určený křemenec, morénový křemenec, pískovec, porcelanit, rhombový porfyr, rohovec typu Krumlovský les a prachovec. Zajímavý je vysoký podíl surovin pocházejících z Kozákova (achát, chalcedon, jaspis, karneol, křišťál), které jsou doloženy celkem 17 kusy industrie (20,5 %). Stejně jako v předcházející skupině může tento fakt svědčit o určitém způsobu jejich využívání v mladším pravěku (kultura lužická). Většina těchto artefaktů pochází ze sběrů při skrývce na ploše C, takže byla zařazena mezi nedatované.

Typologická skladba kolekce opět odpovídá předchozím souborům (*Tab. 19.4*). Nejčastěji zastoupeným typem je amorfní zlomek (20 kusů, 24,1 %). Po něm následuje úštěp (19 kusů, 22,9 %) a čepel (13 kusů, 15,7 %). Dále je v souboru přítomno 8 jader (9,6 %), 6 otloukačů (7,2 %) a po třech kusech vruby a škrabadla (3,6 %). Dvěma kusy (2,4 %) jsou zastoupeny termofrakty a pasivní brousky. Pouze

typ	achát	amfibolový rohovec	chalcedon	jaspis	křemenec typu Bečov (cukrový)	křišťál	křišťál-ametyst	morénový silicit	opáljaspis	silicit	porfyr (rhombový?)	rohovec	neurčený silicit	zelená břidlice	celkem	%
amorfní zlomek		1		2		1	1	1		5					11	18,0
broušený nástroj		1													1	1,6
čepel					1			3		11		1	1		17	27,9
čepel s laterální retuší										1					1	1,6
čepelové jádro jednopodstavové								1							1	1,6
dvojitě škrabadlo – rydlo										1					1	1,6
jádro	1							1							2	3,3
klínek			1												1	1,6
manuport		1													1	1,6
otloukač		1													1	1,6
rydlo										1					1	1,6
sekáč											1				1	1,6
sekera														1	1	1,6
sekeromlat		1													1	1,6
škrabadlo										3					3	4,9
trapéz										1					1	1,6
úštěp			2							10					12	19,7
vrub								1	1						2	3,3
vývrtek		1													1	1,6
vývrtek-amorfní zlomek		1													1	1,6
celkem	1	7	3	2	1	1	1	6	1	34	1	1	1	1	61	100

Tab. 19.2. Turnov – Maškovy zahrady. Typologická skladba kolekce industrie z objektů mladého pravěku.

Tab. 19.2. Turnov – Maškovy zahrady. Typological structure of assemblage from features of upper prehistoric times.

jedním kusem (1,2 %) pak brousek, dlátko, drasadlo, křesadlo, manuport, rydlo, sekera a vrták.

surovina	fragment	hlíza	valoun	celkem	%
achát		2		2	2,4
amfibolový rohovec	1			1	1,2
čedič			1	1	1,2
chalcedon	1			1	1,2
jaspis	11			11	13,3
karneol	1			1	1,2
křemen	1		1	2	2,4
křemenec		1		1	1,2
křemenec typu Skršín	1	1		2	2,4
křemenec typu Tušimice	2			2	2,4
křišťál	2			2	2,4
morénový křemenec		1		1	1,2
morénový silicít	1	7		8	9,6
silicít	24	17		41	49,4
pískovec	1			1	1,2
porcelanit	1			1	1,2
rhombový porfyr			1	1	1,2
rohovec typu Krumlovský les?	1			1	1,2
zelená břidlice			2	2	2,4
prachovec	1			1	1,2
celkem	49	29	5	83	100

Tab. 19.3. Turnov – Maškovy zahrady. Surovinová skladba kolekce z nedatovaných, či středověkých objektů spolu s několika novověkými artefakty.

Tab. 19.3. Turnov – Maškovy zahrady. Representation of raw materials in assemblage from features of medieval age or not dated together with artefacts of postmedieval age.

typ	celkem	%
amorfní zlomek	20	24,1
brousek	1	1,2
čepel	11	13,3
čepel s šikmou terminální retuší	2	2,4
dlátko	1	1,2
drasadlo	1	1,2
dvojitě škrabadlo s retušovaným bokem	1	1,2
jádro	6	7,2
jednopodstavové jádro	1	1,2
křesadlo	1	1,2
manuport	1	1,2
otloukač	5	6,0
otloukač/jádro	1	1,2
rydlo	1	1,2
sekera	1	1,2
škrabadlo	2	2,4
termofrakt	2	2,4
ústěp	19	22,9
vrták	1	1,2
vrub	3	3,6
pasivní brousek	2	2,4
celkem	83	100

Tab. 19.4. Turnov – Maškovy zahrady. Typologická skladba kolekce z nedatovaných, či středověkých objektů spolu s několika novověkými artefakty.

Tab. 19.4. Turnov – Maškovy zahrady. Typological structure of assemblage from features of medieval age or not dated together with artefacts of postmedieval age.

XIX.2. Třebusice

Kamenná štípaná industrie pocházející z dlouhodobého výzkumu římského pohřebiště z Třebusic není nikterak početná (32 kusů), ale přesto představuje velice zajímavý soubor, který přináší důležité informace. Můžeme jej podle datace rozdělit na několik částí (Tab. 19.5.), jejichž detailní vyhodnocení zde uvádím (el. příloha 25).

typ	mladý paleolit	mladý paleolit?, doba římská?	mladý pravěk	doba římská	doba římská?	celkem	%
amorfní zlomek	1		3	2	1	6	18,8
čepel	2	1	1			4	12,5
čepel s leskem			1			1	3,1
hrot					1	1	3,1
hrot s vrubem a podretušovanou bází	1					1	3,1
jádro	1					1	3,1
křesadlo			2	5		6	18,8
rydlo hranové	2					2	6,3
škrabadlo	2					2	6,3
ústěp	3		1		2	6	18,8
celkem	12	1	8	7	4	32	100
%	37,5	3,1	25	21,9	12,5	100	

Tab. 19.5. Třebusice. Kamenná štípaná industrie. Přehled typů a datace.

Tab. 19.5. Třebusice. Chipped stone industry. Typological structure and station.

Artefakty doby římské

Době římské můžeme s jistotou přiřadit sedm artefaktů (21,9 %). Společným znakem je velmi silné přepálení artefaktů ze silicitů, které vede ke vzniku degradační bílé patiny a silného rozpukání. Ani v jednom případě nelze surovinu blíže určit. Většina artefaktů (7, 71,4 %) pochází přímo z hrobů, ostatní byly nalezeny mimo ně, nelze ale s jistotou vyloučit, že v tomto případě nebyly hroby rozpoznány. Typická je také typologická skladba římského souboru. Většinu (opět 5 kusů) tvoří malá silicitová křesadla (průměrná velikost 3,2 cm), která patrně s očilkou tvořila křesací soupravu zemřelého. Zbylé dva artefakty byly zařazeny mezi amorfní zlomky, nemůžeme ale vyloučit, že se nejednalo taktéž o křesadla, která se v ohni rozpadla. Třebusický soubor představuje zajímavý doklad využití cizích silicitů (pazourku) v době římské a ukazuje na jeden ze směrů dálkového kontaktu.

Artefakty nejasného zařazení

Do této skupiny řadím celkem pět artefaktů (15,6 %). Všechny pocházejí z hrobových celků římského

pohřebišťe, není ovšem jasné, zda se jedná o integrální součást pohřební výbavy nebo příměs z jiného období pravěku. Žádný z artefaktů totiž nenese stopy přepálení. Skupina je složena ze dvou úštěpů, amorfního zlomku, hrotu a čepele, nejedná se ovšem o intaktní soubor. Nepřítomnost přepálení i složení souboru svědčí pro to, že se spíše jedná o příměs do obsahu hrobů. Relativně jasná je situace v případě čepele, ta nese bílou patinu, stopy po přepálení však nikoli. Bazální část čepele je odlomena a lom není patinovaný. Artefakt můžeme přiřadit k paleolitickému souboru vyskytujícímu se na lokalitě, k odlomení bazální části mohlo dojít v době římské či při výzkumu. Zajímavý je také hrot z křemene. Ten podle morfologie také můžeme řadit k paleolitickému období, není ovšem jasné, do jaké jeho části. Ostatní artefakty nelze pro jejich nevýraznost časově zařadit.

Artefakty mladšího pravěku

Do této skupiny řadíme celkem osm artefaktů (25 %). Jejich přítomnost můžeme vysvětlit existencí pravěkého osídlení (neolit a eneolit) na lokalitě. Pouze jeden artefakt (křesadlo) připomíná obdobné nástroje doby římské, není však přepálen. Další tři pravděpodobní zástupci kolekce doby římské jsou dva silně přepálené amorfní zlomky a jedno silně přepálené křesadlo. Vznik amorfních zlomků by mohl souviset se spálením křesadel. Výskyt těchto artefaktů pak pravděpodobně souvisí s přítomností nerozpoznaných hrobů. Stejně pravděpodobný je však u všech těchto artefaktů vznik již ve starším zemědělském pravěku, takže je k době římské neřadím. Ostatní čtyři artefakty můžeme zařadit k běžné produkci zemědělského pravěku. Patří sem jeden amorfní zlomek, čepel, čepel s leskem a úštěp. Mezi surovinami můžeme nalézt lydít a křemenec typu Skršín, převažují však severské silicity. Bližší charakteristiku nemůžeme pro malou velikost kolekce podat.

Artefakty mladého paleolitu

Nejpočetnější součástí kolekce jsou artefakty mladého paleolitu (12 kusů, 37,5 %). Přičteme-li i mladopaleolitickou čepel nalezenou v hrobu 442, pak bude mladopaleolitický soubor čítat 13 artefaktů a bude tvořit 40,6 % kolekce. Výskyt mladopaleolitických artefaktů není náhodný, můžeme předpokládat, že se v prostoru výzkumu nachází mladopaleolitická stanice, z níž byly při začišťování plochy nalezeny některé ojedinělé artefakty. Lokalizovat ji můžeme podle sezón, ve kterých byly artefakty nalezeny (v každé sezóně byla zkoumána určitá část pohřebišťe) (Tab. 19.6.). Nejvíce artefaktů bylo nalezeno na ploše zkoumané v roce

1942. Z ploch zkoumaných v roce 1922, 1937 a 1941 pochází po jednom mladopaleolitickém artefaktu.

Surovinové složení mladopaleolitické kolekce je monotónní, všechny artefakty byly vyrobeny ze severského silicitu, což odpovídá především stavu známému ze střední a mladé fáze mladého paleolitu. Soubor můžeme rozdělit na debitáž (8 kusů, 61,5 %) a nástroje (5 kusů, 38,5 %). Debitáž tvoří amorfní zlomek (7,7 % kolekce, 12,5 % debitáže), tři čepele (23,1 % kolekce, 37,5 % debitáže), jádro (7,7 % kolekce, 12,5 % debitáže) a tři úštěpy (23,1 % kolekce, 37,5 % debitáže).

Pro určení stáří jsou důležité nástroje (5 kusů). Nejčastěji jsou zastoupena rydla (3 kusy, 23,1 % kolekce, 60 % nástrojů), v jednom případě se jedná o kombinované škrabadlo a klínové rydlo. V kolekci nalezneme dvojité hranové rydlo na čepeli s rovnou terminální retuší a bazálními vruby, hranové rydlo na čepeli s bazální retuší a klínové rydlo v kombinaci se škrabadlem. Druhým nejčastěji zastoupeným typem jsou škrabadla (2 kusy, 15,4 % kolekce, 40 % nástrojů). V obou případech se jedná o škrabadla poměrně široká, ne však vyčnělá; i když kombinované škrabadlo – rydlo je poměrně vysoké, nejedná se o škrabadlo vyčnělé, velikost je způsobena použitím úštěpu místo čepele. Nejzajímavější součástí kolekce je hrot s vrubem a podretušovanou bazí, který je upraven laterální otupující retuší. Připomíná především nástroj nalezený vedle mamuta ve Svobodných Dvorech (Vencl 1977), který je ale větší. Další analogie můžeme nalézt v podmínkách vyspělého gravettienu na Moravě nebo ve východním kostěnkieniu. Podle tohoto výrazného artefaktu a podle převahy rydel můžeme náš soubor přiřadit vyspělému gravettienu jeho nejmladší fáze či epigravettienu, tedy do období gravettské expanze osídlení Čech.

sezóna	počet
1922	1
1937	1
1941	1
1942	10

Tab. 19.6. Třebusice. Mladopaleolitický soubor. Počet artefaktů nalezených v jednotlivých sezónách.

Tab. 19.6. Třebusice. Assemblage of upper paleolithic. Number of artefacts collected in all seasons of excavation.